

Η κριτική στον «Ηγεμόνα» του Ν. Μακιαβέλι (Αγάπη Παπαδοπούλου, ΜTh)

/ [Πεμπτούσια](#)

Στο έργο του ο Μακιαβέλι εκθέτει πώς θα πρέπει να είναι ένας ηγεμόνας που θέλει να οδηγήσει ένα λαό στην ίδρυση ενός καινούριου κράτους. Αυτό το επιτυγχάνει με στέρεη γνώση και έχοντας την κατάλληλη απόσταση από τα πράγματα. Ο Ιταλός πολιτικός στοχαστής Α. Γκράμσι συνοψίζει αυτές τις αρετές ως λογική αυστηρότητα και επιστημονική απόσπαση[201]. Η πρόταση που κάνει για τον ηγεμόνα φαίνεται σκληρή, αφού προτείνει ένα μοντέλο κυνικού, ωφελιμιστή, μιας σχεδόν απάνθρωπης προσωπικότητας, προκειμένου να ασκήσει αποτελεσματική εξουσία. Ο Μακιαβέλι καταλήγει σε μια θεωρητική μελέτη της πολιτικής, την οποία ερμηνεύει αυτοτελώς, απαλλαγμένη από την τότε κρατούσα ηθική[202]. Με τις θέσεις του αυτές έρχεται σε αντίθεση με τους άλλους συγγραφείς μέχρι την εποχή του, στους οποίους η έννοια της δύναμης συνίσταται σε όλες τις ιδιότητες που συγκροτούν την προσωπικότητα του ηθικού χριστιανού ηγεμόνα και οδηγούν στην τιμή, τη φήμη και τη δόξα. Πολλοί τον χαρακτηρίζουν απλά κυνικό, διεφθαρμένο και αυταρχικό. Άλλοι τον θεωρούν πατέρα της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης. Ο 'Ηγεμόνας' επαινέθηκε αλλά και καταδικάστηκε λόγω του

διαχωρισμού της πολιτικής από την ηθική.

Όλοι οι σχολιαστές του Μακιαβέλι συμφωνούν πως έχει θέση στη φιλοσοφική παράδοση λόγω της θεώρησής του για τις συνθήκες της πολιτικής τάξης και την ορθολογική συμπεριφορά που αυτή απαιτεί[203]. Είναι ο πρώτος που προσπάθησε να σκεφτεί την πολιτική αποκομμένη από την ηθική και τη θρησκεία. Καθιέρωσε μάλιστα την υπεροχή της πολιτικής έναντι της ηθικής. Το 1858, μετά από τρεις αιώνες αντίρροπων προσεγγίσεων της μακιαβελικής φιλοσοφικής σκέψης, ο R. V. Mohl, Γερμανός πολιτικός επιστήμονας δηλώνει πως ο πραγματικός στόχος του Μακιαβέλι αποτελεί ένα αίνιγμα[204]. Ο Ζορζ Μουνέν, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Προβηγκίας, απαριθμεί πέντε ερμηνείες του έργου του Μακιαβέλι: 1) αυτή που τον θέλει κήρυκα του δεσποτισμού, 2) αυτή που πιστεύει ότι διακατέχεται από δόλια επιθυμία να οδηγήσει τους ηγεμόνες στην καταστροφή, 3) αυτή που τον θεωρεί ειλικρινή πατριώτη, 4) αυτή που τον θεωρεί απλό ιστορικό της εποχής του και 5) αυτή που τον προβιβάζει σε θεμελιωτή της νεωτερικής πολιτικής επιστήμης[205]. Ο Άγγλος φιλόσοφος F. Bacon αναγνωρίζει την αξία του ρεαλιστικού χαρακτήρα του έργου του, σημειώνοντας: «έχουμε υποχρέωση στον Μακιαβέλι που ανοιχτά και ανυπόκριτα φανερώνει ή περιγράφει αυτά που κάνουν οι άνθρωποι και όχι αυτά που οφείλουν να πράξουν»[206].

Όμως δεν συμφωνούν όλοι για την αξία του έργου του, αφού από το 16ο αιώνα σχολιαστές του 'Ηγεμόνα' του Μακιαβέλι, τον αποκαλούν προσωποποίηση του διαβόλου. Κυριότερα έργα αυτού του είδους είναι του J. Hull «Το ξέσπασμα του

άθρου πολιτικού», του R. Pole «Απολογία στον Κάρολο Ε΄», του Innocent Gentillet «Αντιμακιαβέλι», του P. Ribadaneyra «Η θρησκεία και οι αρετές του χριστιανού ηγεμόνα εναντίον του Μακιαβέλι», του Clemente «Ο αποκεφαλισμένος μακιαβελισμός» και του J. De Marina «Ο βασιλιάς και η βασιλική παιδεία»[207]. Αξιίζει, μάλιστα, να αναφερθεί ότι ο «Ηγεμόνας» περιλήφθηκε στον κατάλογο των απαγορευμένων βιβλίων της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας[208].

Παρόλα αυτά, το έργο του Μακιαβέλι έχει σημαντικούς υποστηρικτές. Ο Ζαν Ζακ Ρουσό αναφέρει ότι ο 'Ηγεμόνας' είναι το βιβλίο των δημοκρατικών πολιτικών, αφού υποκρινόμενος ο Μακιαβέλι ότι έδινε μαθήματα στους βασιλείς, στην πραγματικότητα έδινε μαθήματα στους λαούς[209]. Αναιρεί το Φρειδερίκο Β΄, ο οποίος στο έργο του «Αντιμακιαβέλι» έγραψε ότι ο 'Ηγεμόνας' είναι ένα από τα πιο επικίνδυνα έργα στον κόσμο και πως ο ίδιος με το έργο του θα προσπαθήσει να υπερασπιστεί την ανθρωπότητα. Ο F. Hegel αναφέρει ότι ακόμα και όσοι δεν αρνούνται την ευφυΐα του Μακιαβέλι, δεν μπορούν να αποδεχθούν τις αρχές του. Όμως η αναδιοργάνωση ενός κράτους στο οποίο βασίλευε η διαφθορά, γίνεται μόνο με τη βία και με τον καταναγκασμό[210]. Ο Αντόνιο Γκράμσι, ως έγκλειστος του φασιστικού καθεστώτος στην Ιταλία, καθιέρωσε τη διαλεκτική αντιμετώπιση του 'Ηγεμόνα'[211]. Αναφέρει ότι είναι ένα βιβλίο στο οποίο συγχωνεύονται η πολιτική ιδεολογία και η πολιτική επιστήμη[212]. Ο Γκράμσι αναφέρει ότι ο σύγχρονος ηγεμόνας δεν είναι ένα πρόσωπο, αλλά είναι ένας πολιτικός φορέας που έχει υποχρέωση να αναπτύξει τη συλλογική συνείδηση[213]. Η ηγεμονία, σύμφωνα με αυτόν, ανήκει στην οργάνωση της εργατικής τάξης, δηλ. στο κομμουνιστικό κόμμα. Τονίζει πως δεν είναι δυνατό να γίνει οποιαδήποτε διαμόρφωση εθνικής-λαϊκής συλλογικής θέλησης, αν οι μεγάλες μάζες των αγροτών καλλιεργητών δεν εισβάλλουν ταυτόχρονα στην πολιτική ζωή[214].

Αν και ο Μακιαβέλι δεν ήταν ο ίδιος κακός, ο Leo Strauss, Γερμανο-Αμερικανός πολιτικός φιλόσοφος και κλασικιστής που ειδικεύεται στην κλασική πολιτική φιλοσοφία, διαπίστωσε ότι κλίνει προς την παραδοσιακή άποψη πως ο Μακιαβέλι ήταν συνειδητά δάσκαλος του κακού, αφού συμβουλεύει τους άρχοντες να αποφεύγουν τις αξίες της δικαιοσύνης, του ελέους, της εγκράτειας, της σοφίας και της αγάπης των ανθρώπων και να προτιμούν τη χρήση της σκληρότητας, της βίας, του φόβου, και της εξαπάτησης[215].

Ο Λέο Στρος παρουσιάζει τον Μακιαβέλι ως επαναστάτη τονίζοντας πως επαναστάτης είναι αυτός που γίνεται κύριος του νόμου τον οποίον καταλύει για να επιβάλει έναν άλλο που θεωρεί καλύτερο[216]. Επισημαίνει όμως ότι στο έργο του Μακιαβέλι υπάρχουν εσφαλμένες παραπομπές σε ονόματα και γεγονότα, άτοπες γενικεύσεις, απαράδεκτες παραλείψεις και μη ολοκληρωμένες αναφορές[217].

Θεωρεί ότι ο Ιταλός φιλόσοφος χρησιμοποιεί τις ιστορικές αναφορές για να θεμελιώσει την πολιτική του φιλοσοφία, αλλά η ιστορία δεν είναι αυτοσκοπός.

Ο Έρνστ Κασίρερ, Γερμανός φιλόσοφος, ισχυρίστηκε πως ο Μακιαβέλι είναι ένας δημιουργικός στοχαστής, του οποίου οι αντιλήψεις έφεραν επανάσταση στο νεότερο κόσμο και κλόνισαν τα θεμέλια του κοινωνικού καθεστώτος[218]. Μία από τις ηθικές απόψεις του Μακιαβέλι είναι ότι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα. Ο ηγεμόνας του ασκεί την πολιτική χωρίς ηθικούς φραγμούς. Ακόμη περισσότερο, προτείνει την υποταγή της ηθικής στην πολιτική, αφού γράφει: «στις δουλείες πρέπει να κρίνεις το αποτέλεσμα, όταν πια τελειώσουν και όχι το μέσο, όταν ακόμα γίνονται»[219].

Στον 'Ηγεμόνα' υπάρχει ένας ανώτερος πολιτικός σκοπός. Ο σκοπός αυτός είναι η ένωση όλης της Ιταλίας κάτω από έναν ηγεμόνα. Το έργο του Μακιαβέλι αποτελεί απλώς ένα πρακτικό οδηγό διακυβέρνησης. Όσο ανήθικο είναι να κατέχει κανείς κάτι περισσότερο από αυτό που δικαιούται, άλλο τόσο ανήθικο είναι να κατέχει και κάτι λιγότερο από αυτό που αξίζει. Ενώ αντίθετα, στο χριστιανισμό αυτό θεωρείται αρετή και ταπεινοφροσύνη. Κανένα πολιτικό επιχείρημα του Μακιαβέλι δε θεμελιώνεται πάνω σε χριστιανικές αρετές, αφού ένας ηγεμόνας θα καταστραφεί, αν είναι πάντα αγαθός. Ο ηγεμόνας είναι εκπρόσωπος της κρατικής εξουσίας. Ο Μακιαβέλι δε δίδαξε στους ηγεμόνες την επιτήδεια χρήση της διαφθοράς, αλλά έδειξε πώς ασκείται η εξουσία στην πραγματικότητα[220]. Ουσιαστικά, ο Μακιαβέλι καταγράφει τις πολιτικές πρακτικές της εποχής του και προσπαθεί να αποτυπώσει την πραγματική συμπεριφορά ενός ηγεμόνα[221].

Ο Λουί Αλτουσέρ, Γάλλος μαρξιστής φιλόσοφος, αναφέρει ότι ο νέος ηγεμόνας πρέπει να είναι ένας ελεύθερος άνθρωπος, χωρίς προκαθορισμούς, οι οποίοι θα μπορούσαν να παρακωλύσουν την ελεύθερη άσκηση της αρετής του[222].

Παρά τις αντικρουόμενες απόψεις και τις αντιπαραθέσεις που προκάλεσε ο 'Ηγεμόνας' θα είναι πάντοτε επίκαιρος επειδή έχει βασιστεί στα γενικά και συνήθη χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης. Είναι ένα μάθημα ωμής πολιτικής πραγματικότητας. Δεν περιγράφει έναν κόσμο που του αρέσει, αλλά τον κόσμο όπως ήταν στην εποχή του. Ο ίδιος ο Μακιαβέλι εκφράζει την πικρία του για τον κόσμο στον οποίο ζει[223], αλλά θεωρεί τον Ηγεμόνα του ως τη μόνη ρεαλιστική πρόταση άσκησης της εξουσίας, η οποία ανταποκρίνεται ακριβώς στη μεταβατική εποχή στην οποία έζησε.

- [201] Βλ. Antonio Gramsci, Notes sur Machiavel, sur la politiques et sur le Prince modern στο Gramsci texts, Ed. Sociales, 1983, σελ. 257.
- [202] Βλ. Καρλ Μαρξ, Φρίντριχ Ένγκελς, Άπαντα, τ.3, σελ 314.
- [203] Βλ. Ζαν Μισέλ Μπενιέ, Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης φιλοσοφίας, μτφρ. Παπαγιώργη, Κ.Καστανιώτης, Αθήνα, 2001, σελ. 41.
- [204] Βλ. Παναγιώτης Νούτσος, Niccolo Machiavelli, πολιτικός σχεδιασμός και φιλοσοφία της ιστορίας, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1983, σελ. 22.
- [205] Βλ. Ζαν Μισέλ Μπενιέ, ό. π. σελ. 46.
- [206] Βλ. 'Of civil liberty', The Philosophical Works, Vol 3, London, 1882, σελ. 156-157.
- [207] Βλ. ό. π., Αλέξανδρος Παπουτσής, Το ζήτημα της εξουσίας στο Μακιαβέλι και στο Σπινόζα, Διδακτορική διατριβή, Θεσ/νίκη, 2006.
- [208] Βλ. Νικολό Μακιαβέλι, ό. π., σελ. 13.
- [209] Βλ. Jean Jacques Rousseau, Du contrat social III.vi, Cturres completes, v. 1, Houssiaux, Paris, 1853, σελ. 668-669.
- [210] Βλ. Wilhelm Friedrich Hegel, «Die Verfassung Deutschlads», Werke, vol. 1, Suhrkamp, Francfurt, 1971, σελ. 555-558.
- [211] Βλ. Παναγιώτης Νούτσος, Niccolo Machiavelli, πολιτικός σχεδιασμός και φιλοσοφία της ιστορίας, Ζαχαρόπουλος, ό. π. , σελ. 25.
- [212] Βλ. Αντόνιο Γκράμσι, Για τον Μακιαβέλι, για την πολιτική και για το σύγχρονο κράτος, μτφρ. Φ. Κονδύλης Ηριδανός, Αθήνα, 1971, σελ. 7.
- [213] Βλ. ό. π., σελ. 11.
- [214] Βλ. ό. π., σελ. 15.
- [215] Βλ. Leo Strauss, Thoughts on Machiavelli, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1958, σελ. 9.
- [216] Βλ. Ζαν Μισέλ Μπενιέ, Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης φιλοσοφίας, ό. π., σελ. 46.
- [217] Βλ. Leo Strauss, Pensees sur Machiavel, Payot, Paris, 1982, σελ. 65.
- [218] Βλ. Ernst Cassirer, The myth of the state, Yale University Press, New Haven, 1969.
- [219] Βλ. Τάκης Κονδύλης, Μακιαβέλι έργα, τόμος Β΄, ό. π., σελ. 369.
- [220] Βλ. Νικολό Μακιαβέλι, Η ζωή του Καστρούτσο Καστρακάνι, επίμετρο, Γ. Μπαμπασάκης, Άρκτος, Αθήνα, 1993, σελ. 78.
- [221] Βλ. Ηλίας Μαγκλίνης, ό. π.
- [222] Βλ. Λουί Αλτουσέρ, Φιλοσοφικά, Ο Πολίτης, Αθήνα, 1994, σελ. 120-121. Αναφέρει ότι «το πιο εκπληκτικό με τον Μακιαβέλι στη θεωρία του για τον νέο ηγεμόνα που οφείλει να θεμελιώσει τη νέα ηγεμονία, είναι ότι αυτός ο νέος άνθρωπος πρέπει να είναι ένας άνθρωπος του τίποτε, χωρίς παρελθόν, χωρίς τίτλους και φορτία, ένας ανώνυμος, μόνος και γυμνός, δηλαδή ελεύθερος άνθρωπος, χωρίς προκαθορισμούς που θα βάραιναν επάνω του και θα μπορούσαν να παρακωλύσουν την ελεύθερη άσκηση της αρετής του. Επίσης, πρέπει να εντοπίζει ως πεδίο επέμβασης του ένα μέρος που και το ίδιο να είναι ανώνυμο, στερημένο από κάθε κοινωνικό και πολιτικό καθορισμό που θα μπορούσε να παρακωλύσει τη δράση του ηγεμόνα. Από τη συνάντηση αυτή ενός ανθρώπου από το τίποτε, δηλαδή γυμνού ανθρώπου, ελεύθερου στις εσωτερικές και εξωτερικές κινήσεις του και ενός κενού χώρου, γεννήθηκε η ευκαιρία του και η επιτυχία του». Πρβλ. Σταύρος Παναγιωτίδης, «Το ΕΑΜ, ο ΣΥΡΙΖΑ και ο Αλτουσέρ: μια αστάθμητη συνάντηση», Αυγή,

Κυριακή 13 Απριλίου 2014. «Σύμφωνα με τον Αλτουσέρ στη ζωή υπάρχει ένα μεγάλο υποκείμενο, μια κεντρική έννοια γύρω από την οποία συγκροτείται κάθε άνθρωπος, ώστε μέσω αυτής της ιδεολογίας, γίνεται και αυτός υποκείμενο, δηλαδή φορέας μιας ιδεολογίας και δρα με βάση αυτήν. Ακόμα, τονίζει ότι η ιδεολογία πλάσει τα άτομα και τα κάνει υποκείμενα, τα οποία έπειτα πλάθουν την ιδεολογία.»

[223] Βλ. Νικολό Μακιαβέλι, ό. π., σελ. 87.

[flipbook title='Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ' book='papadopoulou_book' file='papadopoulou_diplomatiki.html']/flipbook]